Kvinneliv

I EKSIL

BERIT BERG
TORUNN FLADSTAD
KIRSTEN LAURITSEN

GYLDENDAL
AKADEMISK

BERIT BERG, TORUNN FLADSTAD OG KIRSTEN LAURITSEN

KVINNELIV I EKSIL

SEKS PORTRETTER

GYLDENDAL
AKADEMISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2006
1. utgave

ISBN: 978-82-05-45065-3

Sats: Laboremus Prepress AS
Brødtekst: Minion 10/14,5 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Utgivelsen har fått støtte fra Norges forskningråd og Helse og Rehabilitering

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Kvinner utgjør majoriteten av alle flyktninger i verden. Likevel er det som regel mennene som er i fokus når krig, flukt og eksiltilværelse skal beskrives. Gjennom denne boka ønsker vi å synliggjøre kvinnene og gi dem en stemme.

Kvinner som har opplevd krig og forfølgelse er ingen ensartet gruppe. De kommer fra ulike deler av verden, tilhører forskjellig religioner og har ulike politiske oppfatninger. Flyktningbakgrunnen har de felles, men de lever og har levd forskjellige liv. Vår ambisjon med denne boka er å få fram mangfoldet.

Denne boka handler først og fremst om hvordan det er mulig å bygge bro mellom fortid og framtid. I boka beskrives kvinner som både er ofre, helter – og hverdagsmennesker. Kvinnenes historier inneholder mye dramatikk, men også mye hverdagsliv. Disse kvinnene har slåss, de har forsaket, de har lidd, men de har også greid å gå videre. De har nettopp klart å bygge bro mellom fortid og framtid.

Boka er basert på samtaler med seks kvinner som alle har flyktningbakgrunn. Samtalene har funnet sted i løpet av de siste to-tre årene, men de fleste av kvinnene har vi kjent siden de kom til Norge på 1980- og 1990-tallet. Vi som har skrevet boka har møtt kvinnene i ulike roller – som sosialarbeidere, lærere og forskere. Noen av kvinnene har vi tatt imot da de kom til Norge som flyktninger, andre har vært våre informanter i ulike

forskningsprosjekter. Vi kjenner hverandre med andre ord godt. Denne nærheten har gjort det mulig å få fram erfaringer og refleksjoner som det tidligere ikke er satt ord på. Kvinnene har fortalt om hendelser i både nåtid og fortid som det er vanskelig å snakke om, men de har også delt hverdagserfaringer på godt og vondt.

Skriveprosessen har tatt tid. For oss tre som har skrevet boka, har dette vært et prosjekt ved siden av mange andre gjøremål. Fordelen med at arbeidet har tatt tid, er imidlertid at det har gitt mer rom for refleksjon underveis. Det gjelder både kvinnene som er intervjuet og oss som har skrevet. De første intervjuene gjorde vi i 2002, de siste i 2005. I løpet av disse årene har kvinnene hatt både oppturer og nedturer. Flere er blitt bestemødre, to er blitt enker og mange har vært syke, men de fleste er i dag friske og i full aktivitet. Kvinnenes liv preges også av forholdene i hjemlandet. Alle har nære slektninger som fortsatt bor i det landet de selv har flyktet fra. De savner foreldre og søsken, og mange har dårlig samvittighet fordi de lever her, ikke der. Men som også kvinnene formidler – dette er en del av å være flyktning, å leve i eksil.

Flere har bidratt til utgivelsen av denne boka. Norges forskningsråd har gitt prosjektstøtte gjennom IMER-programmet og Helse og Rehabilitering har bidratt med Extra-midler. Uten disse bidragene hadde det vært vanskelig å få bokprosjektet realisert. De som likevel har vært de største bidragsyterne, er de seks kvinnene som sjenerøst har delt sine erfaringer med oss. De fortjener en stor takk. Vi vet at dette til tider har vært smertefullt. Samtidig håper vi at refleksjon og selvrefleksjon også har bidratt til bearbeiding av egne erfaringer. Gjennom å dele erfaringer, skapes det grunnlag for både ny innsikt og erkjennelse. Så får vi håpe at vi som forfattere har greid å formidle noe av dette til leseren – både spenningen, magien og nærheten som kvinnene har delt med oss.

Trondheim, Kristiansand og Levanger, august 2006

Berit Berg Torunn Fladstad Kirsten Lauritsen

Innhold

KAPITTEL 1 KVINNER I EKSIL 11
Taus kunnskap 13
«To allow people to become visible» 15
Seks fortellinger 17

KAPITTEL 2 FRA FORTELLING TIL FORTOLKNING 20
(Re)presentasjoner 20
Livsløpsstudier 22
Minnearbeid 25
«Whispering the truth» 26

KAPITTEL 3 ALAMS FORTELLING 29
Våre samtaler og vårt vennskap 31
Zubiyr 35
Krigen 41
Basra 42
Kott 44
Flukten 45
Rafha-leiren 50
Uttak fra Rafha 55
Norge 56

KAPITTEL 4 SUONGS FORTELLING 60
Ankomsten til Norge 61
Flukten 63

Ekteskap og familieliv i eksil 66
Oppvekst i Vietnam 68
Landsbyen 73
Tilbake i Vietnam 77

KAPITTEL 5 BARBARAS FORTELLING 83
En oppdagelsesreise 84
Det var et behagelig liv 86
De tok min far og min bror 88
Femten dager 89
Flukten 90
I Libanon 92
Jeg klarer det i Norge 93
Ville Vesten i Irak 95
Jeg kan ikke glemme 100
Jeg har ingen her 103
Det går fint 104
Miss Bagdad 107

KAPITTEL 6 GRICELDAS FORTELLING 112
Kuppet 113
Unntakstilstand 114
Flyktning i naboland 116
Flyktning i Norge 117
Tilbakevending 119
Eksilets ambivalens 122
Chile 2002 125
Epilog 129

KAPITTEL 7 LENKAS FORTELLING 130
Malo Misto 131
Sarajevo 133
Krigen 135
Flukten 136
Blandet ekteskap 139
Til Norge 141
Gjenforening og atskillelse 142
Sykdom og avskjeder 144
Tilbake til Sarajevo 146
Det fortsetter 148

KAPITTEL 8 AYANS FORTELLING 151
Slekt og klantilhørighet 153
Klantilhørighet og slekt under flukten 157
Klantilhørighet i eksil 161
Relasjoner i eksilmiljøene 169
Å «miste» barna sine 170
Kontakten med nordmenn 172
Jeg var jo bare der 174
Å leve sammen med nordmenn 175
Å vende tilbake? 181
Å være «in-between» og «ikke bra nok» 182

KAPITTEL 9 FORTELLINGENE VI IKKE KAN FORTELLE 186
Tortur setter spor 187
Skammen 188
Kjønnet tortur 189
Valg av ord 191
Livet går videre 193

LITTERATUR 194

OM FORFATTERNE 197

KAPITTEL 1

Kvinner i eksil

Essie is not the object of my study, but
the subject of our collaboration, and
she is also my friend.[1]

Kvinner utgjør mer enn halvparten av alle flyktninger i verden. Bare i Norge bor det mellom femti og seksti tusen kvinner med flyktningbakgrunn. De kommer fra mer enn hundre forskjellige land og snakker minst like mange språk. De representerer ulike religioner og har ulike politiske oppfatninger. De er båtflyktninger fra Vietnam, krigsflyktninger fra Bosnia og Somalia, og de er politiske aktivister fra Chile, Irak og Somalia. Kvinner er forfulgt på grunn av sin tro, politiske oppfatning eller etniske bakgrunn. Vi ser dem på gata, de er naboene våre, kollegene våre og mødrene til våre barns skolekamerater. Det er Maria med den lange, svarte fletten som du møter på bussen hver morgen. Det er Hung og Thuy som driver den asiatiske matbutikken på hjørnet. Det er Hamida som jobber på legesenteret, og det er Sitora som er stipendiat på universitetet. Vi ser dem hver dag, men hvem er de egentlig?

Vi har fått seks kvinner til å fortelle sine historier. Historiene viser levd liv, på godt og vondt. Dette er ikke først og fremst ei bok om krig og flukt, men om kvinneliv – slik det oppleves for disse seks kvinnene. Vi som har skrevet boka, har kjent disse kvinnene i mange år. Noen av dem møtte vi

1 McBeth i Brettell (1993: 162)

som flyktningarbeidere allerede på 1980-tallet. Seinere har vi møtt dem som forskere. Kvinnene har vært våre informanter i forskningsprosjekter om flukt, eksil og tilbakevending. Kvinnene er forskjellige. Selv om alle har flyktningbakgrunn, har de levd forskjellige liv, og deres tanker, planer og drømmer om framtida er like mangfoldige som alle andre kvinners. En av dem vi skal treffe, er tidligere kåret til «Miss Bagdad». Dette har vært en godt bevart hemmelighet i mange år – og det stemmer dessuten så dårlig med våre forestillinger om flyktningkvinnen i Norge: den slitne kvinnen som dras mellom omsorgsoppgaver, den ukvalifiserte deltidsjobben og savnet av hjemland og storfamilie. «Miss Bagdad» – bare navnet lyder nesten litt uvirkelig. Et pust av en annen verden. Fortid.

Når mediene formidler bilder av flyktninger, handler det som oftest om krig, flukt og manglende integrering. Vi får del i tragediene, vi møter ofrene, og vi innlemmes i iakttakernes refleksjoner og analyser. Vi har sett lidelse og nød i alle deler av verden. Fortvilte mennesker på flukt fra forfølgelse. Mediene følger kanskje opp med en reportasje fra et asylmottak, eller et oppslag i avisa om at Ahmed ikke får jobb, selv om han er overkvalifisert og snakker godt norsk. Så blir det stille. Medienes søkelys er borte. Hvor ble det av alle menneskene? Og hvor ble det av kvinnene? Også forskningen har favorisert dramatiske hendelser og tragiske historier – eller de eksotiske beskrivelsene, på bekostning av hverdagsmennesker.[2]

For noen av kvinnene vi skal møte i denne boka er tilværelsen, selv etter mange år, fortsatt dominert av det å være flyktning. For andre har dette gradvis kommet i bakgrunnen. De er opptatt av familien, jobben og helsa si, samtidig som de savner hjemlandet og bekymrer seg for familie og venner som ble igjen. Selv om mange av disse kvinnene har lidd mye, er ikke dette ei bok om lidelse, men om overlevelse. Dette har vært noe av utgangspunktet for denne boka. Vi ønsket å gi kvinner i eksil en stemme, få fram deres fortellinger om det levde livet.

2 Se blant annet Anne-Jorunn Berg og Berit Berg (2002): *Kjønn og innvandring. Et flertydig blikk på norske forskningsbidrag*.

Taus kunnskap

Å snakke om eget liv er som å åpne opp dører. Noen dører står allerede på gløtt og bare venter på å bli åpnet. Andre dører er låst. Enkelte dører knirker. Da må man gå forsiktig. En lukket dør kan skjule mye – både godt og vondt. Fortellinger om egne liv er en form for minnearbeid. Men som sosialantropolog John Chr. Knudsen sier: «Minner peker gjerne mer i retning av nåtid og framtid enn mot fortid» (Knudsen 1994: 134). Vi husker ikke alt som skjedde – enten det var ondskap eller skjønnhet, men vi husker det vi tillater oss å huske. Mange ønsker ikke engang å huske, men greier ikke å glemme.[3] Livet har vært mer smertefullt enn det kanskje er mulig å forestille seg. Dette krever sensitivitet – både hos forskere, sosialarbeidere og andre som lytter til flyktningers historier.

Knudsen bruker begrepet mysterier når han skal beskrive eksiltilværelsen:

> Mysterier lar seg ikke stenge inne i faste tolkninger; de insisterer på åpenhet med rom for refleksjon. Mysterier preges av uvisshet og ambivalens. Mysterier er ikke puslespill, der bitene skal falle på plass med et siste klikk, som når vi lukker en boks. Ei heller er flyktningenes liv gåter som forskerne skal restaurere; slik en lege gjør med et knekket ben. De fleste av oss har erfart at livet dreier seg om andre brudd enn dem man kan plastre sammen. En brukket arm leges lettere enn et knust hjerte (ibid. s. 133).

Minnearbeid handler om å være villig (og i stand) til å åpne opp også for de ubehagelige hendelsene i livet – for ondskapen, brutaliteten, lidelsen og sorgen. Greier man det, kan det hende man også kan få øye på øyeblikkene av skjønnhet, kjærlighet, glede, hjelpsomhet og medmenneskelighet – midt i det meningsløse og brutale.[4]

Minnene til flyktningkvinnene vi har møtt her, inneholder både ondskap og skjønnhet. Noen minner er detaljerte og konkrete. Andre er vage

3 Se også Fladstad 1994, kapittel 4.

4 Den italienske filmen *Livet er herlig* kan stå som en illustrasjon. Her møter vi den jødiske faren som ved hjelp av humor og kjærlighet greier å beskytte sin sønn mot den verste råskapen i konsentrasjonsleiren.

og fragmenterte. Hvilke minner som har fått plass i våre samtaler, handler om mange ting. Vi som samtalepartnere har vært med på å prege temavalg. Det har vært bevisst. Men også på en mer ubevisst og utilsiktet måte har nok vi som lyttere og samtalepartnere preget fortellingene. Det handler om hvilken respons den som forteller, synes hun får, og det handler om den tilliten og tryggheten man greier å etablere i situasjonen. Å dele glede og suksess er ofte enklere enn å dele smerte, sorg og nederlag. Det må også oppleves meningsfylt å fortelle. Det må tjene en hensikt. Pasienten som går i terapi, forteller for å få det bedre med seg selv. Krigsjournalisten formidler detaljer fra slagmarken for at verden skal få vite – og kanskje forstå. Minnearbeid har elementer av begge deler. Minner er personlige (og private), men når minnene formidles og blir til fortellinger, blir erfaringene delt med andre. Slike fortellinger er det vi som forskere har prøvd å videreformidle.

Alle har hemmeligheter. Noen hemmeligheter deles med de aller nærmeste – med ektefellen, en god venn eller en annen du stoler på. Å bli betrodd en hemmelighet, er en tillitserklæring. Det er en måte å sette lytteren i en posisjon som en nær fortrolig. Når hemmeligheter fortelles videre, kan det ha flere årsaker. Det kan være et behov for å ha noen å dele noe belastende med, det kan være en måte å vise tillit på, eller det kan handle om å fortelle noe som «verden» må få vite. Noen hemmeligheter dreier seg om traumatiske hendelser. Det kan være farlige situasjoner som innebærer redsel og smerte, eller det kan være situasjoner som det er risikabelt å fortelle om. Det kan også handle om tabuer eller fornedrelser.

De seks kvinnene vi skal møte i denne boka, har mange slike hemmeligheter. Noen av dem har de delt med oss. Den fortroligheten dette innebærer, er en stor tillitserklæring. Samtidig innebærer det et stort ansvar å få del i andre menneskers innerste tanker. Noe av det vi har fått del i, har kvinnene aldri tidligere satt ord på. Hvorfor har de da fortalt det til oss? Har de forsnakket seg, eller er det ting de har villet formidle til oss for at vi skal formidle det videre til andre? Eller har de et øyeblikk «glemt» at vi var forskere og ikke deres nære venninner?

Vi kan ikke svare skråsikkert på noe av dette. Men lite av det vi har fått del i, vitner om tilfeldige glipper. Det kvinnene har hatt på hjertet, bærer preg av lang tids modning. Selv om selve fortellingen kan være usammenhengende og nølende, har det de har formidlet, vært gjennomtenkt. De har fortalt oss om de grusomste torturformer, de har hvisket fram voldtektshistorier og de har fortalt om psykisk mishandling. Det er mye svik, sorg og smerte i det de har fortalt. Men det er også ufortalte fortellinger som først og fremst handler om å beskytte andre. Det kan være historier som kan avsløre nære familiemedlemmer eller venner. Avsløringene kan ha både politisk og menneskelig karakter. Vi har lyttet, vi har kommentert – og vi har trøstet. For noen av kvinnene har samtalene med oss vært en ventil – ting har bare måttet få komme ut. Andre har åpnet seg fordi vi har stilt spørsmål som satte i gang tanker som ikke har vært tenkt ferdig tidligere. De har lett etter de riktige ordene og vært veldig vare for våre reaksjoner før de har fortalt videre. Taus kunnskap er blitt verbalisert.

«To allow people to become visible»

Sitatet i overskriften – to allow people to become visible – er hentet fra Barbara G. Myerhoffs arbeid blant eldre jøder i USA; overlevende fra Holocaust og immigranter fra Øst-Europa.[5] I sitt arbeid ønsker Myerhoff bl.a. å gi de eldre jødene, ved at de forteller sine livshistorier, muligheter til å bli synlige. Gjennom bruk av livshistorier har vi ønsket både å synliggjøre og å skape en forståelse for kvinnenes livssituasjon – og deres fortolkning av sine liv. En fortelling om livet vil være en av mange muligheter, der fortellingen fortolkes ut fra erfaringer i fortid og planer for framtiden. Livshistorier er konstruksjoner, kognitive modeller, hvor personer knytter sammen elementer fra fortid, nåtid og framtid.

5 Barbara G. Myerhoff (1982): «Life history among the elderly: Performance, visibility, and re-membering». I: Jay Ruby (red.): *A Crack in the Mirror. Reflexive Perspectives in Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Fortellingene i denne boka er historier som er blitt til i et samspill mellom informant og forsker. De første kvinnene kom til Norge som flyktninger på begynnelsen av 1980-tallet, de siste et tiår seinere. Vårt første møte med dem var som «profesjonelle» – enten vi var flyktningarbeidere eller forskere. Seinere har det utviklet seg vennskap. Vennskap bygger på gjensidighet, og det forutsetter fortrolighet. Kvinnene har delt sine erfaringer med oss – i visshet om at det de forteller, ikke skal misbrukes.

Å la dette bli bok, har vært en lang prosess. Vår rolle som forfattere har vært å få fram fortellingene og gi dem en form som kvinnene selv er fortrolige med. Vi har hatt mange lange samtaler, vi har bladd i fotoalbum, vi har sett videoer, vi har gått turer og vi har reist sammen. Vi har grått, men vi har også ledd. Og vi har drukket veldig mye kaffe og te. For oss og kvinnene vi skriver om, har dette vært et felles prosjekt. Det er deres liv som er i fokus, men fortellingene blir til i et samspill mellom oss og dem. Noen av fortellingene har vi selv et nært forhold til, fordi de handler om møter med Norge og nordmenn. Noen handler også om møter med oss – i våre tidligere roller som sosialarbeidere og lærere. Dette har gitt begrepet minnearbeid en ny dimensjon. Det er ikke bare deres minner, men deres minner i møte med våre. Ulike roller, posisjoner, erfaringer og makt gjør at vi husker mange ting forskjellig.

Det har vært en spennende, men også en vanskelig, prosess. Gjennom å gå bakover i tid, avdekkes erfaringer og opplevelser som har vært i fred lenge. Er det riktig av oss å løfte dem fram? Er det forsvarlig å sette dem på trykk? For oss har etikken vært viktig hele veien. Ingenting skal stå på trykk som ikke disse kvinnene kan stå for og leve med. I noen tilfeller har dette ført til at dramatiske enkelthendelser og erfaringer er utelatt. Drapene, torturen, voldtekten, fornedrelsen, sviket, savnet. Noe er utelatt fordi det ble for privat, men det meste av det kvinnene har fortalt oss, har vi fått lov til å formidle videre. For det har det vært viktig å stå fram som hele mennesker – ikke bare som kvinner med flyktningbakgrunn.

Å skrive om noen du kjenner godt, er krevende. Problemet er ikke at vi mangler stoff. Tvert imot. Vi har så altfor mye. Men ikke alt er like interessant å lese, og ikke alt er like lett å la andre få lese. Vi har luket ut det mest

private, og vi har respektert kvinnenes ønsker om å ta vekk det mest traumatiske. Det er likevel blitt mye igjen. *Kvinneliv i eksil* handler om livet i både fortid, nåtid og framtid, og om den kompliserte jobben med å skape sammenheng. Flyktningers liv kjennetegnes av mange brudd: Flukt, eksil – og kanskje tilbakevending. Samtidig er tilværelsen kjennetegnet av en streben etter å etablere en form for kontinuitet. Mange vil oppleve dette som en nærmest umulig oppgave, men er det nødvendigvis slik at tilværelsen mangler sammenheng selv om du har opplevd brudd og reetableringer? Den svenske forskeren Aleksandra Ålund snakker om eksilet som en brobyggingsprosess – mellom det som var, det som er og det som kommer til å bli. Den latinamerikanske forfatteren Paulo Freire uttrykker noe av det samme når han snakker om eksilet som en kontinuerlig læringsprosess. En slik læringsprosess forutsetter dialog mellom individ og omgivelser. Eller om du vil: mellom kvinnene i eksil og samfunnet rundt.

Seks fortellinger

Kvinner i eksil er ingen entydig kategori. Det de har felles, i tillegg til at de er kvinner, er eksilet. Som nyankomne flyktninger, var dette for mange det overskyggende. Men etter mange år i Norge er det andre ting som dominerer for de fleste. Vi tror ikke at seks fortellinger fanger hele variasjonsbredden, men vi håper de kan bidra til å vise fram noe av mangfoldet. Kvinnen i eksil kan være naboen din, arbeidskollegaen til venninnen din, læreren til barna dine, eller kvinnen du møter på bussen eller i butikken. Hun er kanskje litt mørkere i huden og svartere i håret, men ikke vær for sikker. Flyktninger kan komme fra alle deler av verden. Den bosniske naboen er like blond som deg selv, og den vietnamesiske ungjenta i butikken har farget håret rødt. På treningssenteret tror du at den mørkhårede 30-åringen kommer fra Chile, men så viser det seg at hun er adoptert og opprinnelig kommer fra Colombia. Hun som du alltid har trodd «bare er litt markert i trekkene», viser seg å være halvt indisk. Det er ikke lenger så lett å kategorisere, plassere i bås – heldigvis.

Vi ønsker å avlive myter, og vi håper at vi gjennom boka greier å synliggjøre noen nye sider ved kvinner i eksil. Vi som skriver, er vant til å skrive forskningsrapporter. Denne gangen beveger vi oss ut av en vant sjanger. Det betyr ikke at vi har sluttet å være fagpersoner, men vi har valgt å gi boka en form og et språk som gjør den lesbar for en videre krets. Bokas budskap ligger først og fremst i kvinnenes fortellinger. Valget av akkurat disse kvinnene er ikke tilfeldig. Både hver for seg og til sammen reflekterer de viktige sider ved det å være kvinne i eksil i Norge. Vi kan selvsagt ikke si at «sånn er det på være flyktningkvinne» – til det er deres erfaringer for mangfoldige. Men utvalget av disse seks kvinnene viser noe av variasjonsbredden, med hensyn til både bakgrunn, erfaringer og framtidsdrømmer. Samtidig viser kvinnenes fortellinger mye som er likt: lengselen etter hjemlandet, ambivalensen i forhold til tilbakevending, usikkerheten knyttet til det å oppdra barn i et nytt samfunn.

Kvinnene vi skal møte, er både «alminnelige» og «ualminnelige». De har møtt mer motgang, sorg, svik, tap og fornedrelse enn de fleste kvinner. Samtidig viser de oss hvordan det er mulig å komme videre, hvordan det er mulig å mestre, og de viser oss sider ved sitt hverdagsliv i Norge. Begrepene *mestring* og *mening* er sentrale for å belyse hvordan kvinnene håndterer sin livssituasjon og fortolker sine erfaringer. Hvilke faktorer er av betydning for *dem* i deres forsøk på å mestre livet i eksil? Hva er det, i deres hverdagsliv, som bidrar til å skape mening?

Dette er ikke en bok om «helter og ofre». Vår ambisjon har vært å skrive om kvinner som er både alminnelige og ualminnelige på samme tid. Kvinnene har en bakgrunn som skiller dem fra de fleste, men deres hverdagsliv er ikke nødvendigvis så forskjellig fra andre kvinners liv. Denne dobbeltheten er det vi har ønsket å få fram. I tillegg til de seks kvinneportrettene, inneholder boka et kapittel om hvordan vi har gått fram for å samle materiale til denne boka – om bruk av fortellinger, minnearbeid og bruk av etnografisk materiale. Den inneholder også et sluttkapittel, eller en epilog, med tittelen «Fortellingene vi ikke kan fortelle». Materialet til epilogen er dels hentet fra samtalene med de seks kvinnene, dels fra vår tidligere forskning om/med/på flyktningkvinner. Epilogen er laget for å sikre kvin-

nene den anonymiteten vi har lovt dem. Mange ønsker å formidle hendelser og episoder som inneholder undertrykking, vold, tabuer osv., uten at historiene skal kunne føres tilbake til dem som informanter.

KAPITTEL 2

Fra fortelling til fortolkning

Målet må være å finne fram til en analysemåte som holder liv i livet og ikke lar det falle død om på forskerens bord eller knebles i forskernes søken etter sammenhenger.[6]

Kvinnene vi skal møte i denne boka har flyktet fra krig og undertrykking og vet hva det vil si å frykte for sitt liv. Selv om de ikke lenger er i livsfare, vet de at deres fortellinger kan sette andres liv i fare – hvis de ikke er forsiktige. De vet også at fortellingene ripper opp i vonde opplevelser og pirker i sår som ikke er leget. Likevel har kvinnene vært villige til å fortelle sine historier. De har gjort det for å få flere til å forstå – ikke bare hva krig og flukt gjør med mennesker, men også hvordan påkjenninger og vonde opplevelser kan utfordres.

(Re)presentasjoner

Vår metodiske tilnærming i denne boka er det som i faglitteraturen omtales som *the narrative approach* (Knudsen 1997). Her settes forskernes ulike roller som fortolkere, forfattere, formidlere og samtalepartnere i fokus. Dialog er at annet nøkkelbegrep. Minnearbeid er allerede nevnt. Livshis-

6 John Chr. Knudsen (1997: 6)